

Sestra moje žene meni je *svastika* ili *svast*, a ja njoj *svak* ili *svojak*. Djeca moje svastike meni su *svastičići* ili *svastične*.

Muževi dviju sestara jedan drugome su *pašanci* ili *pašenozi*. Ja sam mužu svoje sestre *šurjak*, *šurak*, *šura*, a moja mu je žena *šurjakinja*, *šurnaja*, *šurnjaja*. On je meni kao i mojim roditeljima *zet*.

Moja žena je mojoj sestri kao i mojim roditeljima *snaha*, a ona mojoj ženi *zaova*. Moja su djeca mužu moje sestre, dakle mome šurjaku, *šuričići* i *šurične*.

Roditelji moji i moje žene jedni su drugima *prijatelji*.

Poočim je drugi otac, koji posini tuđe dijete. Njegova žena je tome djetetu *pomajka*. Ono je njima *posinak* ili *pokćerka*.

Ako se preuda žena, koja ima dijete, njezin novi muž tome djetetu je *očuh*, a ono njemu *pastorak* ili *pastorka*. Dovede li udovac dijete u novi brak, tome djetetu je očeva žena *maćeha*, a ono njoj opet *pastorak* ili *pastorka*.

Takvo je stanje na našem štokavskom selu. No u gradu se javljaju i neki drugačiji nazivi. Tako je na pr. u sjeverozapadnim hrvatskim gradovima *bratić* isto što i *bratućed*. Stoga se u književnom jeziku ova dva naziva često zamjenjuju.

RJEČNIK SUVREMENOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA

Ljudevit Jonke

Našoj je javnosti poznato, da su Matica Hrvatska i Matica Srpska u proljeće 1954. zaključile, da zajedno izrade i izdadu rječnik suvremenoga hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika. Novosadski sastanak književnika i lingvista u prosincu 1954. pozdravio je tu inicijativu i u petoj točki Novosadskih zaključaka o jeziku i pravopisu istakao izrađivanje takva rječnika kao prijeku potrebu. Uskoro poslije toga pozdravili su te napore i naši književnici i prevodioci na svojim skupštinama i sastancima, a Izvršno vijeće Narodne Republike Hrvatske i Izvršno veće Narodne Republike Srbije pomoglo je taj rad već u dva maha novčanom subvencijom. I tako je prije dvije godine započeo rad na tom značajnom jezičnom i narodnom poslu.

Zaista je čudno i može se razumjeti samo s obzirom na nepovoljne društvene i političke prilike, u kojima su živjeli Hrvati i Srbi prije Oslobođenja, što ni Hrvati ni Srbi nemaju još rječnika suvremenoga književnog jezika. Karadžić je doduše već g. 1818. izdao svoj »Srpski rječnik istumačen njemačkim i latinskijem riječima«, koji je osobito svojim drugim izdanjem g. 1852. i trećim g. 1898. izvršio značajnu ulogu u razvoju književnoga jezika i kod Srba i kod Hrvata, ali to je zapravo rječnik narodnoga jezika, rječnik seljačke i male varoške sredine, koji ne može zadovoljavati u ekonomski i kulturno razvijenijoj sredini. Slično je i s nešto bogatijim i frazeološki izrađenijim »Rječnikom hrvatskoga jezika«, koji su uredili dr. Franjo Iveković

i dr. Ivan Broz i izdali ga u dvije knjige godine 1901. u Zagrebu. I jezično blago Broz-Ivekovićeve Rječnika zasnovano je na narodnom jeziku, na jeziku narodnih pripovijedaka i pjesama, na književnim i leksičkim djelima Vuka Karadžića i Đure Daničića, djelomično na Akademijinu »Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika« i na Stullijevu »Rječosložu« i samo neznatnim dijelom na književnim djelima dvojice, trojice književnika 19. stoljeća. Jezik publicistike i znanosti, jezik tehnike i sporta nije dakako ušao u taj rječnik. Stoga ćemo u njemu uzalud tražiti riječi, koje inače svaki dan upotrebljavamo i u govoru i u književnom jeziku. Broz-Ivekovićev Rječnik nije zabilježio riječi *blagdan, besmislica, blagovaonica, brodolom, brzjav, cigareta, članstvo, dražestan, drzovit, dvoboj, huškati, imendan, izlet, izlika, izrabljivati, izražaj, kipar, kiparstvo, krasotica, kruhoborac, ludak, ljetovalište, malogradanin, metar, nadstojnik, napadaj, neprohodan, neženja, novčar, obrtnik, oćut, odnošaj, olovka, otkriće, parobrod, pobjednik, poduzetnik, poduzeće, postotak, poštenjak, predodžba, predstojnik, predujam, predumišljaj, pročelnik, razočarati, rodoljub, rođendan, sjaj, sladoled, smočnica, središte, svemir, svratište, točan, točnost, ulaznica, uštkati, uzgoj, uzor, vježbaonica, zadrugar, zaručke, zgoditak, zločin, znanost, zvučan, zvuk, životinjstvo* i mnoge druge sasvim obične riječi.

No podimo i dalje u ogledavanju rječnikâ! Naš najbogatiji rječnik, »Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika« Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, historijski je rječnik našega jezika, rječnik naših starijih pisaca i naše narodne književnosti, a samo neznatno rječnik nekih naših književnika 19. stoljeća. Njegova je svrha naučna i njegov zadatak nije ni bio u tome, da nam dade rječničko blago suvremenoga književnog jezika. Stoga i u njemu uzalud tražimo riječi *besmislen, besmislica, blagovaonica, brojka, cestar, crnogorica, čestitar, čestitka, članarina, članstvo, dnevnicica, dopisnica, dopisnik, doušnik, doživljaj, drvorez, drvorezac, drzovit, drzovitost, govornišтво, izdisaj, krasotica, limar, ljetovalište, malogradanin, načitanost, nadarenost, nevjerojatan, nogomet, okretaj, osvježiti, osvježenje, pospan, praconica, pravopisac, predumišljaj, profil, radio, radio-stanica, rasprsnuce* i druge. Toj je nevolji pokušao doskočiti dr. Lujo Bakotić g. 1936. svojim »Rečnikom srpskohrvatskog književnog jezika«, koji je zaista pobilježio mnoge književne riječi, kojih dosad spomenuti rječnici nemaju, ali i on ima znatne nedostatke: 1. nije dovoljno iscrpan, 2. nastao je ispisivanjem iz drugih rječnika i iz različnih terminologija, a ne ispisivanjem iz književnih djela, i 3. njegova su tumačenja sasvim kratka, a frazeologija mu je oskudna. Kao što je pisac izložio u predgovoru, taj je rječnik nastao bez velikih pretenzija, samo za prvu nuždu, a osim toga sastavljač je bio prisiljen, da pripazi na to, kako mu rječnik ne bi premašio jedan svezak, »da ne ispadne suviše glomazan«. Stoga ni u njemu nema nekih sasvim običnih riječi, na pr. riječi *brojka, doušnik, izrabljivati, izrabljivanje, krasotica, kruhoborac, ludak, lu-*

đakinja, malogradanin, nadarenost, nevjerojatan, novčar, oćut, okretaj, pranonica, radio-stanica, rasprsnuće, razočaranje, smočnica, toćan, životinjstvo i, razumije se, nema ni novijih rijeći, kao što su *frontovac, omasoviti, udarnik* i sl. K tome dolaze i nepouzdana tumaćenja, na pr. *obrtnik* je po Bakotiću »u Hrvatskoj industrijalac«, a *crnogorica* »šuma od crnih borova«. A velika je teškoća i u tome, što su svi ti rječnici osim Akademijina rasprodani i pristupaćni samo po knjižnicama. Sve nam to govori, da nam je rječnik suvremenoga književnog jezika zaista prijeko potreban. A tu potrebu povećava i činjenica, što Hrvati i Srbi na svojem jezićnom području imaju rijeći i izrićaja, koji su ogranićeni na pojedine krajeve i na pojedine književnosti, pa kadšto nisu ni poznati svagdje. Neke pak rijeći u hrvatskom književnom krugu znaće jedno, a u srpskom književnom krugu drugo. A naši ćitaoci ćitaju danas jednako i hrvatske i srpske pisce, osobito u školama, pa im je potrebno protumaćiti ćitavo hrvatskosrpsko jezićno blago. Takva se potreba osjeća jednako i na hrvatskoj i na srpskoj strani.

Inicijativa za izrađivanje rječnika hrvatskosrpskog književnog jezika potekla je od Matice Srpske, koja je u proljeće 1954. poslala u Zagreb svoja tri delegata: tajnika Miloša Hadžića i odbornike Boškova i Milisavca. Matice Hrvatska je prihvatila taj prijedlog, te je odmah zaključeno, da rječnićki materijal srpskih pisaca ispisuje i obrađuje novosadsko-beogradska redakcija, a rječnićki materijal hrvatskih pisaca zagrebaćka redakcija. Kasnije su izabrani i urednici novosadsko-beogradske redakcije: dr. Miloš Moskovljević, dr. Mihailo Stevanović i dr. Petar Đorđić, a u zagrebaćku su redakciju izabrani dr. Stjepan Ivšić, dr. Mate Hraste i dr. Ljudevit Jonke. Zaključeno je, da će nakon ispisivanja i prvog obrađivanja konaćnu redakciju ćitavog rječnika zajednićki izvršiti redaktori obadviju redakcija. U rječnik će ući ijekavski i ekavski oblik rijeći, ući će sve ono, što je pravilno u novijoj hrvatskoj i srpskoj književnosti, a posebno će biti oznaćeni dijalektizmi, provincijalizmi i barbarizmi. Rječnik ne će biti normativan, nego informativan, a bilježit će obilno i frazeologiju dokumentiranu primjerima iz hrvatskih i srpskih pisaca. No ne će to biti samo rječnik, koji crpe građu iz naših narodnih pripovijedaka i pjesama i iz djela naših novijih pripovjedaća i pjesnika, nego će se rječnićko blago za taj rječnik crpsti i iz djela naših najboljih znanstvenih, strućnih i publicistićkih pisaca, tako da u rječniku bude prikupljeno ćjelokupno hrvatskosrpsko jezićno blago novijega vremena. Jasno je, da će rječnik biti izrađen po naućnim principima, ali s obzirom na njegovu praktićnu svrhu on će biti oslobođen svega onoga, što ne služi praktićnoj svrsi. Pretpostavlja se, da će rječnik izaći u tri knjige formata Broz-Ivekovićeva Rječnika, a to će se moći ostvariti samo primjenom sažetog iznošenja građe. Kada rječnik bude gotov, on će izaći u dva pisma i u dva govora, i to u Zagrebu i u Novom Sadu, a bit će to inaće identićni tekstovi. Teško je unaprijed reći, koliko će biti rijeći u tom

rječniku, no pretpostavlja se, da će on brojem riječi nadmašiti dosadašnje rječnike za dva ili tri puta. Stoga i nije čudo, što naša javnost s nestrpljivošću očekuje njegovu pojavu. No takvi se rječnici rade razmjerno sporo, pa je i za njegovo dovršenje predviđeno pet do šest godina. Sada je rječnik još u stadiju ispisivanja građe, a taj posao obavlja tridesetak stručnjaka pod vodstvom i nadzorom spomenutog redakcionog odbora pri Matici Hrvatskoj i pri Matici Srpskoj.

Dakako, našu javnost mnogo zanima, koji su sve izvori upotrebljeni za građu toga rječnika. Rječnici suvremenoga književnog jezika obično su zasnovani na književnim djelima posljednjih pedesetak godina, pa je to i pri rječniku hrvatskosrpskog književnog jezika pretežni kriterij, ali s obzirom na specifičnost razvitka književnog jezika i kod Hrvata i kod Srba, ta je vremenska granica unekoliko proširena, tako da će se građa crpsti i iz djela hrvatskih i srpskih realista, a djelomično i iz djela hrvatskih i srpskih romantika, ako se radi o naročito značajnom djelu. Takvo je naročito značajno djelo kod Hrvata Mažuranićeva »Smrt Smail-age Čengića«, a kod Srba poezija Branka Radičevića i Đure Jakšića, da spomenem samo najznačajnije primjere. Treba još reći i to, da će se od pojedinih pisaca ispisivati jezični materijal samo iz najznačajnijeg ili rječnički najzanimljivijeg djela, a ne iz čitava opusa. Samo pisci, koji imaju osobito značenje i za razvoj književnoga jezika i za opću narodnu kulturu, bit će od toga izuzeti, pa će čitav njihov opus poslužiti kao izvor za rječnik. Takvi su na pr. pisci kod Hrvata August Šenoa, Silvije Strahimir Kranjčević, Antun Gustav Matoš, Vladimir Nazor i Miroslav Krleža.

Po tom dakle kriteriju ispisivat će se u zagrebačkoj redakciji riječi i fraze iz djela ovih književnika: Safveta Bašagića, Slavka Batušića, Milana Begovića, Mirka Bogovića, Luke Botića, Mirka Božića, Ivane Brlić-Mažuranić, Bude Budisavljevića, Viktora Cara Emina, Augusta Cesarca, Dobriše Cesarića, Vladana Desnice, Dragutina Domjanića, Ivana Dončevića, Josipa Draženovića, Ksavera Šandora Dalskog, Miroslava Feldmana, Marina Franičevića, Frana Galovića, Ivana Gorana Kovačića, Augusta Harambašića, Jože Horvata, Franje Horvata Kiša, Joze Ivakića, Vojina Jelića, Janka Jurkovića, Vjekoslava Kaleba, Jure Kaštelana, Hasana Kikića, Slavka Kolara, Vilima Korajca, Josipa Kosora, Ante Kovačića, Vladimira Kovačića, Ivana Kozarca, Josipa Kozarca, Ivana Kozarčanina, Gustava Krkleca, Miroslava Krleže, Eugena Kumičića, Frana Kurelca, Jakše Kušana, Janka Leskovara, Ranka Marinkovića, Franje Markovića, Marijana Matkovića, Antuna Gustava Matoša, Frana, Ivana i Matije Mažuranića, Stjepana Mihalića, Mile Miholjević, Andrije Milčinovića, Mihovila Pavleka Miškine, Edhema Mulabdića, Alije Nametka, Vladimira Nazora, Milutina Nehajeva, Vjenceslava Novaka, Milana Ogrizovića, Osman-Azisa, Vesne Parun, Josipa Pavičića, Bore Pavlovića, Petra Pecije Petrovića, Luke Perkovića, Janka

Polića Kamova, Nikole Polića, Vladimira Popovića, Petra Preradovića, Novaka Simića, Augustina Stipčevića, Petra Šegedina, Augusta Šenoe, Antuna Branka Šimića, Stanislava Šimića, Dinka Šimunovića, Dragutina Tadijanovića, Josipa Eugena Tomića, Nikole Tordinca, Jure Turića, Tina Ujevića, Ise Velikanovića, Vladimira Vidrića, Đure Vilovića, Grigora Viteza, Ive Vojnovića, Stanka Vraza, Ljube Wiesnera. Razumljivo je, da taj popis nije konačan i da se može u toku rada s dobrim opravdanjem upotpuniti još kojim imenom. Ali pored djela originalnih književnika zaključeno je, da se za rječničku građu upotrebe i uzorni prijevodi velikih djela svjetske književnosti, na pr. Maretić-Ivšičev prijevod Homerove »Ilijade« i »Odi-seje«, Kombolov prijevod Danteova »Pakla« i »Čistilišta«, Strozzijev i Cesaricev prijevod Goetheova »Fausta« te neki Velikanovićevi, Bogdanovićevi, Tabakovi i još koji značajni prijevodi. Nadalje, poznato je, da noviji dvojezični rječnici sadržavaju više rječničkog materijala nego spomenuti Karadžićev i Broz-Ivekovićev Rječnik. Tako na pr. Benešićev »Hrvatsko-poljski rječnik« iz godine 1949. po brojenju samoga autora ima 66.170 hrvatskih riječi, a Ivekovićev »Rječnik hrvatskoga jezika« iz godine 1901. svega 52.279 riječi.¹ Tako se i Ristić-Kangrgin »Rečnik srpskohrvatskog i nemačkog jezika« godine 1928. mogao pohvaliti u predgovoru, da on »po broju reči i, što je, razume se, važnije, po značenjima njihovim, daleko premaša sve dosadašnje rečnike srpskohrvatskog i nemačkog jezika a našega jezika uopšte.«² Tu je predgovornik prije svega mislio na Karadžićev »Srpski rječnik«, koji ima nešto preko 47.000 riječi.³ Sve to dolazi odatle, što takvi dvojezični rječnici obuhvaćaju barem u glavnim linijama i znanstvenu i stručnu terminologiju i novotvorine, koje u jeziku neprestano nastaju. Zbog toga će i takvi dvojezični rječnici poslužiti kao koristan izvor novijega rječničkog blaga. Usput spominjem, da smo upravo u najnovije vrijeme zaslugom naših leksikografa dobili vrlo opširne dvojezične rječnike francuskoga, engleskog i talijanskog jezika.⁴

Ali ako se želi, da rječnik suvremenoga hrvatskosrpskog književnog jezika obuhvati i rječničko blago naše publicistike, naše političke, stručne i znanstvene literature, tada je potrebno izvršiti ispisivanje rječničke građe i iz radova naših istaknutih novinara, političara, naučnih i stručnih radnika. Tako će onda i izabrana djela Mihovila Pavlinovića, Ante Starčevića, Stjepana Radića, Vladimira Bakarića, Ivana Ribara, Josipa Broza Tita, Branka Vodnika, Mihovila Kombola, Antuna Barca, Ljube Babića i nekih drugih

¹ Vidi: Julije Benešić: Hrvatsko-poljski rječnik, Zagreb 1949., str. 1304.

² Svetomir Ristić i Jovan Kangrga: Rečnik srpskohrvatskog i nemačkog jezika, Beograd 1928., str. V.

³ Jovan Skerlić: Istorija nove srpske književnosti, Beograd 1921., str. 261.

⁴ Deanović-Jernež: Hrvatskosrpsko-talijanski rječnik, Zagreb 1956. — Dayre-Deanović-Maixner: Hrvatskosrpsko-francuski rječnik, Zagreb 1956. — Filipović i suradnici: Englesko-hrvatski rječnik, Zagreb 1955.

zajedno s priručnicima, pa i rječnicima pojedinih struka i naučnih grana biti važno vrelo za prikupljanje riječi i fraza, kojima se služi naš suvremeni čovjek. Dakako, važno je za stručnu i znanstvenu terminologiju postaviti neku granicu, kako rječnik ne bi zastranio u preveliku specijalnost. Ne će se stoga ispisivati građa iz sveučilišnih udžbenika, nego iz priručnika pojedinih nauka i struka za više razrede srednjih škola. U današnje doba ne može biti zanemaren ni sportski život, pa će i sportski i šahovski priručnici dati tom rječniku svoju osnovnu terminologiju. Za to će u prvom redu poslužiti izdanja različitih sportskih saveza i Šahovskog saveza Hrvatske, kojih sada već ima priličan broj.

Kao što se po iznesenom vidi, rad na rječniku suvremenoga književnog jezika vrlo je raznolik i opsežan, te zahtijeva i mnogo radnika, mnogo vremena i mnogo materijalnih sredstava. Ako se još uzme u obzir, da takav isti posao treba obaviti i na srpskoj strani u okviru novosadsko-beogradske redakcije, tada je jasno, da je bila korisna ideja, da taj posao organiziraju i izvedu naše dvije Matice. Poslije ispisivanja prelazi se na obrađivanje, pri čemu se računa i na stručnu pomoć leksikografskih odjela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu i Srpske akademije nauka u Beogradu. Takav dakle rječnik ne može izraditi pojedinac, a ni organizirati obično izdavačko poduzeće bez financijske pomoći narodne vlasti. A narodna vlast je odmah u početku rada i na jednoj i na drugoj strani pomogla ovo nastojanje novčanom pomoći. Skladnom dakle suradnjom svih činilaca naša javnost može s pravom očekivati, da će u dogledno vrijeme dobiti u ruke zaista moderno izrađen rječnik suvremenoga hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika, koji joj je već tako dugo potreban.

PROMJENA BROJEVA 2, 3 i 4

Josip Hamm

Glavni brojevi po svojem obliku i po svojoj tvorbi zauzimlju posebno mjesto u povijesti jezika i u gramatici. Da bi se to vidjelo, dovoljno je uzeti prvih deset brojeva, na kojima počiva naš dekadski sustav: *jedan - dva - tri - četiri - pet - šest - sedam - osam - devet - deset*. Svaki ima svoju posebnu osnovu, i svaki kao da je istesan od drugoga komada ili kao da ga je istesala druga ruka. Pritom su te razlike kod Slavena još donekle ublažene time, što su među sobom približili imena za 7 i 8 (*sedam, osam*) i 9 i 10 (*devet, deset*). Grci tu imaju *hepta, oktō, ennea, deka*, u latinskom je bilo *septem, octo, novem, decem*, u njemačkom je *sieben, acht, neun, zehn*, a u engleskom *seven, eight, nine, ten*. To dolazi odatle, što se u brojevima sačuvala velika starina i što je svaki broj već po tome, što je označivao određenu vrednotu, bio nekako svijet za sebe, samostalan i autonoman, s oštrim granicama, koje